

Inspirationsdag i Tyresta nationalpark september 2011

Årets besöksområde för Tjäderobservatörerna hade tidigt bestämts till landets mest besökta och i särklass mest närbelägna urskogsområde Tyresta nationalpark med omgivande naturreservat. Få huvudstäder i världen kan uppvisa så opåverkade skogsområden så nära som 2 mil från den absoluta stadskärnan! Inte undra på att det då blir otroligt många besökare som får uppleva urskog i alla dess former.

För vår del hade vi fokus på tjädern som var själva anledningen till besöket. Tjädern, dess biotoper som det finns rikligt av i de skyddade områdena här och hur de storskaliga processerna i skogen, i form av skogsbrand, påverkar en tjäderstam. Till vår hjälp hade vi en verklig entusiast, mångkunnig och engagerad guide, nämligen vår egen Svante Joelsson. Gruppen samlades på kvällen dagen innan vid nationalparksentrén, togs omhand av Svante och inkvarterades i ett av de små härliga husen i Tyresta by. Granne till nationalparkernas hus och anläggningarna omkring. Tyresta by är en relativt intakt by med flertalet av husen uppförda under 17 och 1800 talen. Varsamt underhållna och delvis nu använda till all den verksamhet som är knutet till nationalparken. Odlingsbygden runt om byn brukas på ett sätt som naturligt för tanken till ett äldre odlingslandskap och bildar därmed en mycket tilltalande entré till parken. Gärdesgårdar finns uppförda i en myckenhet som definitivt ger en autentisk inramning till byn. Själva byn representerar stora kulturvärden samtidigt som den är levande men här finns också mycket spännande skatter som för en tjäderentusiast blir rena AHA – upplevelsen! Men mer om detta längre fram.

Dagen för skogsvandringen grydde och visade sig bjuda på en mycket härlig brittsommar liknande väderlek med frikostigt solsken. Vana som vi är med tidiga morgnar samlades vi således i gryningen för att dra upp riktlinjerna för dagens vandring med Svante som vägledare och kunskapsbank. Valet av färdväg hade redan i stort rekats av vår guide och upplagd så att vi skulle få ut så mycket som möjligt av dagen. Därav följde att vi kom att nyttja befintligt ledssystem i så liten omfattning som möjligt. Och det kom att bli en av de många upplevelserna i den här turen. Att under en hel dag ta sig fram i Sveriges i särklass mest välbesökta nationalpark – utan att stöta på en enda vandrare – i stort sett! Fascinerande!

Så, efter en inledande vandring på led för att komma in i de för dagen mest intressanta områdena vek vi snart av in i skogen. Slående med en gång var orördheten. Fullskiktade skogar med ett mycket påtagligt inslag av överåriga tallar. Men även mycket gamla granar och lövträd. Vidsträckta

hällemarksskogar med de typiska hålletorgen som ibland till ytan var stora som halva fotbollsplaner. Däremellan kom de lite frodigare sänkorna som ibland mer hade formen av förkastningar, vilka de även var. Skogen här var helt olik den på och omkring hållarna. Imponerande grov och lång. Ibland upp till över 30 meters längd. Att klänga över på marken fanns därför också ibland mycket grova lågor i alla nedbrytnings stadier som nu får ligga orörda och brytas ner i ett för dem lämpligt mikroklimat. Men närheten till kusten med helt andra fuktighetsförhållanden i luften märktes! Nedbrytningen av även grova lågor verkar gå påtagligt fortare här än längre in i landet med ett tydligare inlandsklimat. Det var ytterligare en upptäckt att reflektera över! Men inte desto mindre kunde Svante förevisa en vackert rosaskimrande koloni med rosenticka!! i en av dessa raviner. Fantastiskt. Tillsammans med en observation av tretåig hackspett i närheten som gruppen gjorde, fick vi mer känslan av norrland än Södertörn.

Varsamt förde Svante oss vidare i de till synes ändlösa hällemarksområdena och visade, berättade och tydliggjorde de olika strukturer som för tjädern är så viktiga. De gamla tallarna där många uppvisade långvarigt betande av tjäder i kronorna. Platsreviren med sina myllgropar vilka Svante höll noga reda på. Dokumenterade och underhöll. Många gånger låg myllgroparna tätt, nästan som i grupper där underlaget var av en finkornig mjälig typ med inblandning av småsten. Perfekt för tjädern att mylla i! Kvarvarande dun avslöjade "badarna". Där har en tupp varit, en höna här och kan man tänka sig här har årskycklingar deltagit i badandet! Då vet vi att det blivit reproduktion i området även i år. Var bärriset fanns och vart tupparna tar vägen för att beta knopp. Och inte minst lekplatserna tittade vi särskilt på. Nu när vi under något år besökt lekplatser på olika håll i landet slås man av att de kan se så olika ut. Man ska inte ta för självklart hur de ska se ut när man är ute och letar. Men där måste ändå finnas någon gemensam nämnare för de olika typerna. Något att söka efter! Här finns en uppgift för våra medlemmar att titta extra på och samla till en kunskapsbank.

Fascinerande var det även när Svante förde oss fram till kanten av det stora brandfältet som vi även gick ut på en bit. Här fick vi oss till livs en ögonvittnes skildring av brandtillfället kopplat till den lek som drabbades av denna storskaliga störning. Branden kom att stoppas mitt i lekområdet så Svante kunde ta oss med runt på den avbrända delen och berätta om episoder och bortbrunna strukturer vilka tillsammans gav en bild av en ovanligt omfattande lek. Fascinerande och lite unikt att stå på den gamla lekplatsen och blick ut över densamma nu när den ligger helt "avklädd". Det blir verkligen ett annat perspektiv då! Nu lever den här leken vidare i ett starkt reducerat skick men det kommer onekligen att bli intressant att se hur framtiden kommer att bli. Branden var nämligen omfattande här för att inte säga hård. Så kvar står det inte särskilt många överlevare bland tallarna. Så den strukturen (överståndarna), saknas nästan helt i det forna lekområdet som brann av. I en tall som klarat sig lite längre bort hade däremot en fiskjuse nu funnit en bra botall och etablerat sig!

Våtmarkernas betydelse tittade vi även särskilt på och våtmarker gömmer det sig ganska gott om i parken. Nästan alltid naturligtvis, lokaliserade till lågpunkterna i förkastningarna men där fanns även mer vanliga tallrismyrar mellan hållarna. Påtagligt ofta med riktigt grov överårig tall. Grov för att vara tallrismyr. Troligen var dessa våtmarker relativt grunda med liten mäktighet i torven. Gemensamt för båda typerna, där våtmarkerna i förkastningarna oftast var öppna, var att de spelar en mycket viktig roll för tjädern. Som födosöks område för kycklingarna och dito för de vuxna där vi hade grov överårig tall i våtmarken. Verkligen en mix av struktur som borgar för en stabil tjäderstam!

I en sådan här tjädermark finns naturligtvis huvudaktörerna själva närvarande i skogsterrängen. Men det är inte alltid helt lätt att finna dem. Men Svante har koll och fram på eftermiddagen fick vi träffa en av de mäktiga – en stor spelgalen tupp – som kom släntrande genom bärriset med kurs mot oss besökare. Det rådde inget tvivel om avsikten med mötet och vilken roll som tuppen ansåg att den hade. Men vår guide och tuppen hade mötts ett otal gånger tidigare och viste var de hade varandra. Men för oss som det var första tillfället till bekantskap blev det en upplevelse att skåda honom i vitögat och att få känna på en och annan råsop från vingarna. Det fans verkligen inte någon rädsla för att gå till attack mot något som var så mycket större än han själv! Men vi fick också lära oss att, när det gällde den här individen, så gick det att neutralisera honom genom att helt enkelt ignorera honom. I sanningen ytterligare en ahaupplevelse med en annan dimension!

Dagen började så småningom bli långt liden och vi närmade oss återigen Tyresta by för att avrunda en synnerligen givande dag med ett besök som sträcker sig till en annan tid. Tusen år tillbakas i tideräkningen hamnade vi när Svante som det sista besöksobjektet förde oss till en runsten inne i själva byn. En runsten som blev huggen på tusentalet i fast berg på en lodyta. Som vanligt beskrev de vackert huggna runorna med sin inramning en händelse i dåtidens vikingasamhälle här i Tyresta. Inte så märkligt i sig. Men som kronan på verket hade runristaren försett texten med en – ja just det tjädertupp i spelpose!! Kanske ett av de första beläggen i ”skrift” på tjäderförekomst i det här landet! Verkligen pricken över i –et!

Kjell Eklund